

cluduntur, quia non transeunt: isti autem nostri omnes erunt, cum omnes non erunt. Anni tui dies unus; et dies tuus non quotidie, sed hodie; quia hodiernus tuus non cedit crastino; neque enim succedit hesterno. Hodiernus tuus aeternitas; ideo coaeternum genuisti, cui dixisti: « Ego hodie genui te¹. » Omnia tempora tu fecisti, et ante omnia tempora tu es; nec aliquo tempore non erat tempus.

CAPUT XIV.

Temporis differentiae tres.

XVII. Nullo ergo tempore non feceras aliquid, quia ipsum tempus tu feceras. Et nulla tempora tibi coaeterna sunt, quia tu permanes: at illa si permanerent, non essent tempora. Quid enim est tempus? Quis hoc facile breviterque explicaverit? Quis hoc ad verbum de illo proferendum vel cogitatione comprehenderit? Quid autem familiarius et notius in loquendo commemoramus quam tempus? Et intelligimus utique cum id loquimur, intelligimus etiam cum alio loquente id audimus. Quid est ergo tempus? Si nemo ex me quaerat, scio; si quaerenti explicare velim, nescio; fidenter tamen dico scire me quod si nihil praeteriret, non esset praeteritum tempus, et si nihil adveniret, non esset futurum tempus; et si nihil esset, non esset praesens tempus. Duo ergo illa tempora, praeteritum et futurum quomodo sunt, quando et praeteri-

¹ Psal. II, 7, et Hebr. v, 7.

tum jam non est, et futurum nondum est? Praesens autem si semper esset praesens, nec in praeteritum transiret, jam non esset tempus, sed aeternitas. Si ergo praesens ut tempus sit, ideo fit quia in praeteritum transit, quomodo et hoc esse dicimus, cui causa ut sit illa est, quia non erit; ut scilicet non vere dicamus tempus esse, nisi quia tendit non esse?

CAPUT XV.

Mensura temporis in quo.

XVIII. Et tamen dicimus longum tempus, et breve tempus; neque hoc nisi de praeterito aut futuro dicimus. Praeteritum tempus longum, verbi gratia, vocamus ante centum annos, futurum itidem longum post centum annos. Breve autem praeteritum, sicut puta, dicimus ante decem dies, et breve futurum post decem dies. Sed quo pacto longum est, aut breve, quod non est? Praeteritum enim jam non est, et futurum nondum est. Non itaque dicamus: Longum est; sed dicamus de praeterito: Longum fuit, et de futuro: Longum erit. Domine Deus meus, lux mea, nonne et hic veritas tua deridebit hominem? Quod enim longum fuit praeteritum tempus, cum jam esset praeteritum longum fuit, an cum adhuc praesens esset? Tunc enim poterat esse longum, quando erat quod esset longum: praeteritum vero jam non erat; unde nec longum esse poterat, quod omnino non erat. Non ergo dicamus: Longum fuit praeteritum

tempus, neque enim inuenimus quid fuerit longum, quando ex quo præteritum est, non est. Sed dicamus : Longum fuit illud præsens tempus; quia cum præsens esset, longum erat. Nondum enim præterierat ut non esset, et ideo erat quod longum esse posset. Postea vero quam præteriit, simul et longum esse destitit, quod esse destitit.

XIX. Videamus ergo, o anima humana, utrum præsens tempus possit esse longum : datum enim tibi est, sentire moras atque metiri. Quid respondebis mihi? an centum anni præsentis longum tempus est? vide prius utrum possint præsentis esse centum anni. Si enim primus eorum annus agitur, ipse præsens est; nonaginta vero et novem futuri sunt, et ideo nondum sunt : si autem secundus annus agitur, jam unus est præteritus, alter præsens, cæteri futuri. Atque ita si mediorum quemlibet centenarii hujus numeri annum præsentem posuerimus, ante illum præteriti erunt, post illum futuri : quocirca centum anni præsentis esse non poterunt. Vide saltem utrum qui agitur unus, ipse sit præsens. Et ejus enim si primus agitur mensis, futuri sunt cæteri : si secundus, jam et primus præteriit, et reliqui nondum sunt. Ergo nec annus qui agitur, totus est præsens : et si non totus est præsens, non est annus præsens. Duodecim enim menses annus est, quorumquolibet unus mensis qui agitur, ipse præsens est : cæteri autem, præteriti aut futuri. Quanquam neque mensis qui agitur, præsens est, sed unus dies : si primus, futuri cæteris : si novissimus, præteritis cæteris; si mediorum quilibet, inter præteritos et futuros.

XX. Ecce præsens tempus quod solum inueniebamus longum appellandum, vix ad unius diei spatium contractum est. Sed discutiamus etiam ipsum, quia nec unus dies totus est præsens. Nocturnis enim et diurnis horis omni-

bus viginti-quatuor expletur, quarum prima cæteras futuras habet, novissima præteritas, aliqua vero interjectarum ante se præteritas, post se futuras. Et ipsa una hora fugitivis particulis agitur : quidquid ejus avolavit, præteritum est; quidquid ejus restat, futurum. Si quid intelligitur temporis, quod in nullas jam vel in minutissimas momentorum partes dividi possit, id solum est quod præsens dicatur. Quod tamen ita raptim a futuro in præteritum transvolat, ut nulla morula extendatur. Nam si extenditur, dividitur in præteritum et futurum : præsens autem nullum habet spatium. Ubi est ergo tempus quod longum dicamus? An futurum? Non quidem dicimus : Longum est, quia nondum est quod longum sit; sed dicimus : Longum erit. Quando igitur erit? Si enim et tunc cum adhuc futurum erit, non erit longum; quia quod sit longum, nondum erit : si autem tunc erit longum cum ex futuro, quod nondum est, esse jam cœperit, et præsens factum erit, ut possit esse quod longum sit; jam superioribus vocibus clamat præsens tempus, longum se esse non posse.

CAPUT XVI.

Quale tempus metiri liceat, et quale non.

XXI. ET tamen, Domine, sentimus intervalla temporum, et comparamus sibimet, et dicimus alia longiora, et alia breviora. Metimur etiam quanto sit brevius aut longius illud tempus quam illud, et respondemus duplum esse hoc vel triplum, illud autem simplum, aut tantum hoc esse quantum illud. Sed prætereuntia metimur tempora cum sentiendo metimur; præterita vero quæ jam non sunt, aut futura quæ nondum sunt, quis metiri potest? nisi forte audebit quis dicere metiri posse quod non est. Cum ergo præterit tempus, sentiri et metiri potest; cum autem præterierit, quoniam non est, non potest.

CAPUT XVII.

Ubi tempus præteritum et futurum.

XXII. QUÆRO, Pater, non affirmo: Deus meus, præside mihi et rege me. Quisnam est qui dicat mihi non esse tria tempora, sicut pueri didicimus, puerosque docuimus, præteritum, præsens et futurum; sed tantum præsens, quoniam illa duo non sunt? An et ipsa sunt, sed ex aliquo procedit occulto, cum ex futuro fit præsens; et in aliquod recedit occultum, cum ex præsentis fit præteritum? Nam ubi ea viderunt qui futura cecinerunt, si nondum sunt? Neque enim potest videri id quod non est. Et qui narrant præterita, non utique vera narrant, si animo illa non cernerent. Quæ si nulla essent, cerni omnino non possent. Sunt ergo et futura et præterita.

CAPUT XVIII.

Quomodo præterita et futura tempora sint præsentia.

XXIII. SINE me, Domine, amplius quærere, spes mea, non conturbetur intentio mea. Si enim sunt futura et præterita, volo scire ubi sint. Quod si nondum valeo, scio tamen ubicumque sunt, non ibi ea futura esse, aut præterita, sed præsentia. Nam si et ibi futura sunt, nondum ibi sunt; si et ibi præterita sunt, jam non ibi sunt. Ubicumque ergo sunt quæcumque sunt, non sunt nisi præsentia. Quanquam præterita cum vera narrantur; ex memoria proferuntur non res ipsæ quæ præterierunt, sed verba concepta ex imaginibus earum, quæ in animo velut vestigia per sensus prætereundo fixerunt. Pueritia quippe mea quæ jam non est, in tempore præterito est quod jam non est; imaginem vero ejus cum eam, recolo et narro, in præsentem tempore intueor, quia est adhuc in memoria mea. Utrum similis sit causa etiam prædicendorum futurorum, ut rerum, quæ nondum sunt, jam existentes præsentiantur imagines; confiteor, Deus meus, nescio. Illud sane scio nos plerumque præmeditari futuras actiones nostras, eamque præmeditationem esse præsentem, actionem autem quam præmeditamur nondum esse, quia futura est; quam cum aggressi fuerimus, et quod præmeditabamur agere coeperimus, tunc erit illa actio, quia tunc non futura, sed præsens est.

XXIV. Quoquo modo se itaque habeat arcana præsentio futurorum, videri nisi quod est non potest. Quod autem jam est, non futurum sed præsens est. Cum ergo videri dicuntur futura, non ipsa quæ nondum sunt, id est, quæ futura sunt, sed eorum causæ, vel signa forsitan videntur, quæ jam sunt; ideo non futura, sed præsentia sunt jam videntibus, ex quibus futura prædicantur animo concepta. Quæ rursus conceptiones jam sunt, et eas præsentis apud se intuentur qui illa prædicunt. Loquatur mihi aliquod exemplum tanta rerum numerositas, Intueor auroram, oriturum solem prænuntio; quod intueor, præsens est; quod prænuntio, futurum: non sol futurus qui jam est, sed ortus ejus qui nondum est; tamen etiam ortum ipsum nisi animo imaginarer, sicut modo cum id loquor, non eum possem prædicere. Sed nec illa aurora, quam in cælo video, solis ortus est, quamvis eum præcedat; nec illa imaginatio in animo meo, quæ duo præsentia cernuntur, ut futurus ille ante dicatur. Futura ergo nondum sunt: et si nondum sunt, non sunt: et si non sunt, videri omnino non possunt; sed prædici possunt ex præsentibus, quæ jam sunt, et videntur.

CAPUT XIX.

Non capit modum, quo Deus docet futura.

XXV. Tu itaque, regnator creaturæ tuæ, quis est modus quo doces animas ea quæ futura sunt? docuisti enim Prophetas tuos. Quisnam ille modus est quo doces futura, cui futurum quidquam non est; vel potius de futuris doces præsentia? Nam quod non est, nec doceri utique potest. Nimis longe est modus iste ab acie mea; invaluit ex me, non potero ad illum¹; potero autem ex te, cum dederis tu, dulce lumen occulorum oculorum meorum.

CAPUT XX.

Differentiæ temporis quomodo nominandæ.

XXVI. Quod autem nunc liquet et claret, nec futura sunt, nec præterita. Nec proprie dicitur: Tempora sunt tria, præteritum, præsens et futurum; sed fortasse proprie diceretur: Tempora sunt tria, præsens de præteritis, præsens de præsentibus, præsens de futuris. Sunt enim hæc in anima tria quædam, et alibi ea non video. Præsens de præteritis memoria, præsens de præsentibus contuitus,

¹ Psal. cxxviii, 6.

præsens de futuris expectatio. Si hæc permittitur dicere, tria tempora video, fateorque tria sunt. Dicatur etiam: Tempora sunt tria, præteritum, præsens, et futurum; sicut abutitur consuetudo, dicatur: ecce non curo, nec resisto, nec reprehendo; dum tamen intelligatur quod dicitur, neque id quod futurum est, esse jam, neque id quod præteritum est. Pauca sunt enim quæ proprie loquimur, plura non proprie; sed agnoscitur quid velimus.

CAPUT XXI.

Quomodo tempus liceat metiri.

XXVII. Dixi ergo paulo ante, quod prætereuntia tempora metimur, ut possimus dicere duplum esse hoc temporis ad illud simplum, aut tantum hoc quantum illud, et si quid aliud de partibus temporum possumus renuntiare metiendo. Quocirca, ut dicebam, prætereuntia metimur tempora. Et si quis mihi dicat: Unde scis? Respondeam, Scio quia metimur, nec metiri quæ non sunt possumus, et non sunt præterita vel futura. Præsens vero tempus quomodo metimur, quando non habet spatium? Metimur ergo cum præterit; cum autem præterierit, non metimur: quid enim metiamur, non erit. Sed unde et qua et quo præterit, cum metimur? unde, nisi ex futuro? qua, nisi per præsens? quo, nisi in præteritum? Ex illo ergo quod nondum est per illud quod spatium caret, in illud quod jam non est. Quid autem metimur, nisi tempus in aliquo spatio? Neque enim dicimus simpla, et dupla; et tripla, et æqualia, et si quid hoc modo in tempore dicimus, nisi

spatia temporum. In quo ergo spatio metimur tempus præteriens? Utrum in futuro, unde præterit? Sed quod nondum est, non metimur. An in præsentī, quæ præterit? Sed nullum spatium non metimur. An in præterito, quo præterit? Sed quod jam non est, non metimur.

~~~~~

CAPUT XXII.

Petit ænigmatis istius solutionem a Deo.

XXVIII. EXARSIT animus meus nosse istud implicatissimum ænigma. Noli claudere, Domine Deus meus bone Pater, per Christum obsecro, noli claudere desiderio meo ista, et usitata, et abdita, quominus in ea penetret, et dilucescant allucente misericordia tua, Domine. Quem percontabor de his; et cui fructuosius confitebor imperitiam meam, nisi tibi cui non sunt molesta studia mea flammantia vehementer in Scripturastuas? Da quod amo: amo enim; et hoc tu dedisti. Da, Pater, qui vere nosti data bona dare filiis tuis¹. Da, quoniam suscepi cognoscere, et labor est ante me², donec aperias. Per Christum obsecro, in nomine ejus sancti sanctorum nemo mihi obstrepat. Et ego credidi, propter quod et loquor³. Hæc est spes mea; ad hanc vivo, ut contempler delectationem Domini. Ecce veteres posuisti dies meos⁴, et transeunt, et quomodo nescio. Et dicimus tempus et tempus, tempora et tempora. Quandiu dixit hoc ille, quandiu fecit hoc ille, et et quam longo tempore illud non vidi. Et duplum tem-

¹ Matth. vii, 11. — ² Psal. lxxii, 16. — ³ Id. cxv, 1. — ⁴ Id. xxxviii, 6.

poris habet hæc syllaba ad illam simplam brevem. Dicimus hæc, et audimus hæc, et intelligimur et intelligimus. Manifestissima et usitatissima sunt; et eadem rursus nimis latent, et nova est inventio eorum.

~~~~~

CAPUT XXIII.

Quid sit tempus.

XXIX. AUDIVI a quodam homine docto, quod solis et lunæ ac siderum motus, ipsa sint tempora; et nil annui. Cur enim non potius omnium corporum motus sint tempora? An vero si cessarent cœli lumina, et moveretur rota figuli, non esset tempus quo metiremur eos gyrōs, et diceremus aut æqualibus morulis agi, aut si alias tardius, alias velocius moveretur, alios magis diuturnos esse, alios minus? Aut cum hoc diceremus, non et nos in tempore loqueremur, aut essent in verbis nostris aliæ longe syllabæ aliæ breves, nisi quia illæ longiore tempore sonuissent, istæ breviorē. Deus dona hominibus videre in parvo communes notitias rerum parvarum atque magnarum. Sunt et sidera et luminaria cœli in signis, et in temporibus, et in annis, et in diebus¹: sunt vero, sed nec ego dixerim circuitum illius ligneolæ rotæ diem esse, nec tamen ideo tempus non esse ille dixerit.

XXX. Ego scire cupio vim naturamque temporis, quo metimur corporum motus, et dicimus illum motum, verbi gratia, tempore duplo esse diuturniorem quam istum.

¹ Gen. i, 14.

Nam quæro, quoniam dies dicitur, non tantum mora solis super terram; secundum quod aliud est dies, aliud nox, sed etiam¹ totius ejus circuitus ab Oriente usque ad Orientem, secundum quod dicimus: Tot dies transierunt; cum suis enim noctibus dicuntur tot dies, nec extra reputantur spatia noctium. Quoniam ergo dies expletur motu solis, atque circuitu ab Oriente usque ad Orientem; quæro utrum motus ipse sit dies, an mora ipsa quanta peragitur, an utrumque. Si enim primum dies esset; dies ergo esset, etiamsi tanto spatio temporis sol cursum illum peregisset, quantum est horæ unius. Si secundum; non ergo esset dies, si ab ortu solis usque in ortum alterum, tam brevis mora esset quam est horæ unius, sed vicies et quater circumiret sol ut expleret diem. Si utrumque, nec ille appellaretur dies, si horæ spatio sol totum suum gyrum circumiret, nec ille si sole cessante tantum temporis præteriret, quanto peragere sol totum ambitum de mane in mane assolet. Non itaque nunc quæram, quid sit illud quod vocatur dies, sed quid sit tempus quo metientes solis circuitum, diceremus eum dimidio spatio temporis peractum minus quam solet, si tanto spatio temporis peractus esset, quanto peraguntur horæ duodecim. Et utrumque tempus comparantes diceremus illud simplum, hoc duplum, etiamsi aliquando illo simplo, aliquando isto duplo sol ab Oriente usque ad Orientem circumiret. Nemo ergo mihi dicat cœlestium corporum motus esse tempora, quia et cujusdam voto cum sol stetisset², ut victoriosum prælium perageret sol stabat, sed tempus ibat. Per suum quippe spatium temporis, quod ei sufficeret, illa pugna gesta atque finita est. Video igitur tempus quamdam esse distentionem. Sed video an videre mihi videor? Tu demonstrabis, Lux, Veritas.

¹ *Subaudi mora.* — ² *Josue. x, 13.*

CAPUT XXIV.

Tempus est quo metimur motum corporis.

XXXI. JUBES ut approbem si quis dicat tempus esse motum corporis? non jubes. Nam corpus nullum nisi in tempore moveri audio: tu dicis. Ipsum autem corporis motum tempus esse non audio: non tu dicis. Cum enim movetur corpus, tempore metior quandiu moveatur, ex quo moveri incipit donec desinat. Et si non vidi ex quo cœpit, et perseverat moveri ut non videam cum desinit, non valeo metiri, nisi forte ex quo videre incipio donec desinam. Quod si diu video. tantummodo longum tempus esse renuntio, non autem quantum sit; quia et quantum cum dicimus, collatione dicimus, velut tantum hoc quantum illud, aut duplum hoc ad illud, et si quid aliud isto modo. Si autem notare potuerimus locorum spatia, unde et quo veniat corpus quod movetur, vel partes ejus, si tanquam in torno movetur; possumus dicere quantum sit temporis, ex quo ab illo loco usque ad illum locum motus corporis vel partis ejus effectus est. Cum itaque aliud sit motus corporis, aliud quo metimur quandiu sit, quis non sentiat quid horum potius tempus dicendum sit? Nam etsi varie corpus aliquando movetur, aliquando stat, non solum motum ejus, sed etiam statum tempore metimur, et dicimus: Tantum stetit, quantum motum est, aut duplo vel triplo stetit, ad id quod motum est; et si quid aliud nostra dimensio sive comprehen-

derit sive existimaverit, ut dici solet plus minus. Non est ergo tempus corporis motus.

CAPUT XXV.

Rursus Deum interpellat.

XXXII. Et confitebor tibi, Domine, ignorare me adhuc quid sit tempus; et rursus confiteor tibi, Domine, scire me in tempore ista dicere, et diu me jam loqui de tempore, atque ipsum diu non esse diu nisi mora temporis. Quomodo igitur hoc scio, quando quid sit tempus nescio? An forte nescio quemadmodum dicam quod scio? Hei mihi qui nescio saltem quid nesciam! Ecce, Deus meus, coram te, quia non mentior: sicut loquor, ita est cor meum. Tu illuminabis lucernam meam, Domine Deus meus, illuminabis tenebras meas¹.

¹ Psal. xvii, 25.

CAPUT XXVI.

Quomodo tempus metimur.

XXXIII. NONNE tibi confitetur anima mea confessione veridica metiri me tempora? Ita-ne, Deus meus, metior, et quid metiar nescio? Metior motum corporis tempore; item ipsum tempus non metior? An vero corporis motum metirer quandiu sit, et quandiu hinc illuc perveniat, nisi tempus in quo movetur metirer? Ipsum ergo tempus unde metior? An tempore brevior metimur longius, sicut spatium cubiti spatium transtri? Sic enim videmur spatium brevis syllabæ metiri spatium longæ syllabæ, atque id duplum dicere. Ita metimur spatia carminum spatiis versuum, et spatia versuum spatiis pedum, et spatia pedum spatiis syllabarum, et spatia longarum spatiis brevium, non in paginis; (nam eo modo loca metimur, non tempora,) sed cum voces pronuntiando transeunt, et dicimus: Longum carmen est, nam tot versibus contextitur: Longi versus, nam tot pedibus constant: Longi pedes, nam tot syllabis tenduntur: Longa syllaba, nam dupla est ad brevem. Sed neque ita comprehenditur certa mensura temporis, quandoquidem fieri potest ut ampliori spatium temporis personet versus brevior si productius pronuntietur, quam longior si correptius. Ita carmen, ita pes, ita syllaba. Inde mihi visum est, nihil esse aliud tempus quam distentionem; sed cuius rei nescio; et mirum si non ipsius animi. Quid enim metior, obsecro, Deus meus, et dico aut indefinite: Longius est hoc tempus quam illud;